

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:
ТРУБЧАНИНОВ С. В. КОНСТРУЮВАН-
НЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОСТОРУ:
ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ УЯВЛЕННЯ В
УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ І СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ 1830–1930-Х РР.:
МОНОГРАФІЯ. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ:
ОІУМ, 2019. 480 С.**

**REVIEW OF THE MONOGRAPH:
TRUBCHANINOV S. V. CONSTRUCTION
OF NATIONAL SPACE: HISTORICAL
GEOGRAPHY PERCEPTIONS IN
THE UKRAINIAN SCIENTIFIC AND
SOCIOLOGICAL OPINION 1830'S–1930'S:
MONOGRAPH. KAMIANETS-PODILSKYI:
OIJUM, 2019. 480 P.**

Земський Ю. С.,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин та
туризму,
Хмельницький національний університет
(Хмельницький, Україна), e-mail: yury_zemsky@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8085-0977>

Zemsky Yu. S.,
Doctor of historical sciences, professor,
Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi,
Ukraine), e-mail: yury_zemsky@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8085-0977>

Монографія С. В. Трубочанінова присвячена мало-відомій складовій формування та конструювання національної ідентичності українців, а саме рецепції, розвитку і популяризації історико-географічних уявлень у 1830–1930-х рр. Для науковців і суспільства важливо було позначити «свою» територію, де відбувалися основні події «власної» історії та проживав народ із усвідомленням власної етнічної спільності. Саме ця територія мала увійти до складу національної держави українців.

Рецензована монографія складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура роботи відповідає меті та визначенням дослідницьким завданням. Вона побудована за проблемно-хронологічним принципом, має оригінальний та практичний розподіл на структурні частини.

У першому розділі йдеться про історико-географічні уявлення в інтелектуальному середовищі 1830–1870-х рр. Автор показує співвідношення і взаємні впливи історії та географії в університетській освіті у країнах Західної Європи та Російській імперії. З'ясовується, що тривалий час існували об'єднані кафедри історії, географії та статистики, а предметної спеціалізації не було. Тому й виникали своєрідні колізії на кшталт того, що першою роботою Карла Ріттера на посаді професора Берлінського університету (його вважають одним із засновників сучасної географічної науки), була праця про давню історію народів, які мешкали на Кавказі та берегах Понту Евксинського. Автор розповідає про виділення з філософських факультетів університетів історико-філологічних і фізико-математичних факультетів в середині XIX ст. та подальшу спеціалізацію, дискусії щодо необхідності географії серед обов'язкових навчальних предметів для майбутніх істориків. Невід'ємними складовими світогляду української інтелігенції 1830–1870-х рр. були історико-географічні уявлення про Скіфію, Сарматію, Русь та козаччину. Автор показує діяльність у формуванні та популяризації таких уявлень професійних учених та аматорів. Наголошується на внескові М. Максимовича, якого В. Антонович називав зачинателем історичної географії.

Другий розділ присвячений історико-географічному баченню України під кутом зору імперської та регіональної історіографії. Визначається важливе значення для формування історико-географічних уявлень історико-статистичних та історико-топографічних описів українських окраїн монархій Романових і Габсбургів. Ґрунтовно виписана інтелектуальна біографія уродженця Фінляндії Філіпа Якоба Брууна (1804–1880), якого сучасники називали «першим історико-географом Півдня Росії». Проаналізовано погляди на історичну географію України професорів Київської Духовної Академії. Зокрема, розповідається про участь професора М. Петрова у видавничому проєкті П. Батюшкова, який мав довести споконвічну «російськість» західних губерній імперії.

У третьому розділі проаналізовано вплив історико-географічних уявлень Володимира Антоновича та його школи на наукову і суспільно-політичну думку України. Визначається відображення історико-географічної opinio великого ученого в його науково-педагогічній і суспільно-політичній діяльності. Розкривається розвиток історико-географічних знань Київською історичною школою В. Антоновича. Йдеться про викладання історичної географії в університетах Наддніпрянщини. Окремо виділяється підрозділ про історико-географічні уявлення

в західноукраїнських землях. Наголошується на значенні діяльності М. Грушевського на посаді професора Львівського університету для поширення української візії на історію заселених українцями земель у складі монархії Габсбургів.

Четвертий розділ присвячено кільком переломним рокам в історії України – рокам Першої світової війни та національно-визвольних змагань. Автор з'ясував, що в цей час історико-географічні знання були як ніколи до того затребуваними. У періодиці воюючих країн поширювалися уявлення про етнічні території і кордони (М. Кордуба, В. Геринович та ін.). Експерти з історичної географії консультували уряди своїх держав. Наприклад, Еллен Черчілл Семпл підготувала для уряду США аналітичну записку щодо України, а львівський професор Еугеніуш Ромер був польським експертом на мирових конференціях у Парижі й Ризі. Наголошується, що під час заснування Української Академії наук у 1918 р. розглядалося питання про розвиток і поширення історико-географічних знань. Спершу планувалося видати підготовлений В. Антоновичем і його учнями історико-географічний словник, проте згодом було вирішено створити в структурі Академії Постійну комісію для складання історично-географічного словника української землі. Очолив її О. Грушевський – учень В. Антоновича.

Нелегкому періоду 1920–1930-х рр. присвячено п'ятий розділ. В умовах більшовицького панування історично-географічні знання в УСРР спробували поставити на службу «соціалістичному будівництву». Відтак в діяльності Історично-географічної комісії ВУАН з'являються нові вектори. Автор відзначає, що історико-географічними дослідженнями займалися також в інших підрозділах ВУАН. Наголошується на організаційній діяльності в цьому напрямку академіків Д. Багалія та М. Грушевського. Завдяки діяльності ентузіастів, таких як В. Геринович, Ф. Петрунь та ін., історико-географічні знання поширювалися в різних регіонах УССР. Автором з'ясовано, що історична географія викладалася також в українських вишах. Детально проаналізовано плани, проспекти курсів і конспекти лекцій з всесвітньої історичної географії та історичної географії СРСР В. Данилевича.

Контroversійним візіям історичної географії західноукраїнських земель у міжвоєнний період присвячено останній розділ роботи. Автор показує як міфологізацію «східних кресів» польськими ученими чи румунізацію Північної Буковини і Бессарабії, так і спроби українських учених і громадськості відстояти засобами історичної географії право на свою етнічну територію. Розповідається про розвиток історико-географічних знань в Університеті Яна Казимира (школи Е. Ромера та Ф. Буяка). Розкривається внесок М. Кордуби та І. Крип'якевича у розвиток історико-географічних уявлень про Україну.

Монографія С. Трубочанінова істотно збагачує знання щодо української наукової та суспільно-полі-

тичної думки 1830–1930-х років, синтезує загальне розуміння українським суспільством історико-географічних знань, показує розвиток і поширення історико-географічних уявлень. У монографії також оприлюднено низку маловідомих біографічних відомостей щодо життя та діяльності В. Антоновича, О. Грушевського, М. Кордуби та інших видатних учених.

* * *